TONE CRNOBORI
Pula

KOLABORACIONISTI GODINE 1943. U ISTRI

PAZIN 1978.

PAZINSKI MEMORIJAL

KATEDRA ČAKAVSKOG SABORA PAZIN

KNJIGA 8

POSEBNI OTISAK

Za sadržaj teksta odgovoran je autor

Narudžbe i zamjena zbornika »Pazinski memorijal«, sv. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 i 8: Katedra Čakavskog sabora, Pazin, O. Ban 2 (Historijski arhiv)

Tisak: »Tipograf«, Rijeka

KOLABORACIONISTI GOD. 1943. O ISTRI

Tone Crnobori
Pula

Dokument o kojem ovdje govorim nosi naslov »Appunti storici e polemici sulla situazione politica istriana, Pola, Novembre 1943.«[1] Tekst je izvoran, izradili su ga lokalni kolaboracionisti; sastavljen je u raspravnom tonu, pa ga tako treba i shvatiti. Datum izdanja mu je: Pula, 30. studenog 1943.

Napisan je pisaćim strojem na četrdeset i jednoj stranici u malo primjeraka, strogo povjerljivog je karaktera, pa tako ima i strogu preporuku onome kome će biti uručen — da ga se »per onestà politica e per carità patria«[2] ne smije raspačavati. Bio je namijenjen, kako to proizlazi iz marginalija na posljednjoj stranici, samo ponekom »amico istriano ed a qualche personalità.«[3]

Pored predgovora i jedanaest poglavlja na trideset četiri stranice, dokument obuhvaća i jedan dodatak na sedam stranica s proglasom »agli Istriani«.[4] Na dnu predgovora stoji potpis »Histrius«. Naslovi poglavlja su ovi: I. Attingendo alla storia; Tirando le somme; II Commentando un censimento; III Psicologia istriana prima del 1918; IV Dopo il 1918. La redenzione. Di un certo abito mentale; V Nazionalizzazione-Scuole; VI Economia rurale e fisco; VII Opere e progresso; VIII Istria — Trieste; IX Gli uomini, X Guardando nel futuro; Trieste . . . ; E l'Istria . . . Il nostro pensiero.[5] Slijedi dodatak »La situazione politica attuale in Istria«[6] koji završava proglasom »Manifesto agli Istriani«[7], a na dnu je naznačen naziv inicijativnog odbora koji ga je izdao.

U tekstu predgovora navodi se da su događaji do kojih je došlo poslije kapitulacije Italije god. 1943. ponovo postavili Istru sa susjednim pokrajinama (Trst, Rijeka, Gorica) na zeleni stol najžučnijih rasprava, bilo sa stajališta fenomena rata kao takvog, bilo sa stajališta bu-

dućnosti tih krajeva koji su, prema navodima u dokumentu, naročito osjetljivi zbog njihova geografskog položaja.

U predgovoru dokumenta čitamo: È ovvio che in siffatte condizioni, materiali e spirituali, il pensiero e le aspirazioni degli Istriani (ed oserei dire in genere dei Giuliani) siano disorientati ed in varia guisa influenzati da considerazione di ordine storico, politico, etnografico, culturale, geografico, economico e contingente.«[8] No, već kad je govor o »dezorijentaciji«, takvu dezorijentaciju treba pripisati samo autoru dokumenta i onima koje je fašizam u ovim krajevima i dalje vukao po svojoj putanji, čak više nego drugdje, taktikom svoje suzbijačke i denacionalizatorske politike prema Hrvatima i Slovencima i pripadnicima ostalih narodnosti. Poznato je da je fašizam sa svojom demagogijom i beskrupoloznom praksom jednostavno apsorbirao razne političke stranke koje su postojale god. 1919. i najprije postepeno, a zatim naglo, naročito od studenoga 1926. god. kad su one ukinute, pasivizirao njihovo bivše vodstvo i pristaše. Zato nije čudo da je poslije kapitulacije Italije upravo kod tih elemenata nastupilo opće razočaranje i nije bez razloga da se kod pristaša fašizma, iredentista i talijanskih šovinista poslije 25. srpnja i 8. rujna 1943. osjećala »la nostalgia dei grandi ideali, che si lamentano perduti, con desiderio infinito di rivederli, riviverli, operare in essi e per essi«. Tome treba ipak dodati da se kod njih osjećala i svijest o »possibilità, come in tutte le guerre, di una fatale sconfitta«.[9]

Neka druga interpretacija pojma dezorijentacije iz dokumenta bila bi pogrešna zbog toga što fašizam nije priznavao nikakvu međuklasnu udaljenost, nije shvaćao razloge reagiranja radničkih i seljačkih masa Istre, nije, dakle, vidio ni nacionalnu ni klasnu svijest antifašista u borbi za svoje materijalne i moralne revindikacije. Međutim, to se iz dokumenta ne vidi jer se govori o narodu Istre općenito, a ako bi netko shvatio da se radi o općoj dezorijentaciji masa, potrebno je znati da je dezorijentacija, čak i sa disperzijom masa dezorijentiranih u bazi, izvršena u Istri prije kapitulacije Italije, i to prvim počecima djelovanja Komunističke partije Jugoslavije. Prevladali su borbeniji vjerniji antifašisti koji su se počeli organizirati u prvim grupama narodnooslobodilačkog pokreta i stvarati novu državu, pored ostalgg, i s osnivanjem narodnooslobodilačkih odbora. Ta diferencijacija je u Istri izvršena po primjeru razvoja narodnooslobodilačke borbe u ostalim krajevima naše matice zemlje — oružanim oblicima borbe protiv onih koji su bili u službi okupatora. U odnosu na diferencijaciju koja je izvršena u Jugoslaviji, ona je ista i ima u bazi osnovni kontrast klasnih interesa. Kao takva je postala i bila najbolji i najsigurniji putokaz NOP-a naroda Istre tada, još uvijek »službeno« izvan granica svoje domovine.

Sredstvo za ponovno angažiranje lokalne reakcije pronađeno je i u dokumentu formulirano parolom »pensiero ed azione«,[10] što je trebalo služiti kao apel za aktivno djelovanje ujedinjenih reakcionarnih snaga nasuprot nastaloj psihozi proklinjanja i uzdisanja razočaranih u Istri, osobito nakon pada fašizma i kapitulacije Italije, kad je propaganda

NOP-a ovdje postizala velike uspjehe. Potreba za razmišljanjem, odlukom i akcijom nakon 8. IX 1943. vrlo je sramežljivo opravdana navodima o uspjehu partizana u Istri, odnosno »del movimento cosidetto partigiano«[11] Pored toga, iz dokumenta je vidljivo da reakciji u Puli zaista smeta različitost nacionalnih zastava i amblema sa crvenom petokrakom zvijezdom koji su se u Istri masovno pojavili nakon kapitulacije Italije. Zbog toga, a i zbog drugih okolnosti, u dokumentu je izražena bojazan da bi Istra jednog dana mogla biti izdvojena iz administrativnih granica talijanske države, pa se zato prelazi na stanovito razmišljanje o njezinim stanovnicima i njihovim težnjama. No, kad je riječ o stanovnicima, ističu se samo Talijani i dijeli ih se u tri kategorije: 1. na one koji izbjegavaju čak i pomisao o eventualnom izdvajanju Istre od Italije; 2. na one koji vjeruju u mogućnost za sebe i svoje nasljednike da će kao Talijani (u smislu ravnopravnosti) i dalje ostati takvi iako bi Istra prešla jednog dana u sastav druge države (nema hrabrosti da izreče uopće riječ Hrvatska i Jugoslavija); 3. na one koji bi željeli vidjeti Istru još uvijek pod administracijom talijanskog autohtonog elementa.

U toj podjeli po prvi se put priznaje činjenica da se jedan dio Talijana bori u redovima NOVJ protiv fašističke Italije, a spominju se i oni koji bi željeli ostati pod administracijom talijanskog autohtonog elementa. Zapravo, dokumenat je i namijenjen ovoj trećoj kategoriji. Ti koji bi htjeli talijansku autohtonu administraciju, uglavnom su srednji slojevi — trgovci i industrijalci — elementi pod čijom se liberalnom politikom razvio fašizam. To su konzervativne snage sa starim privilegijama koje su padom fašizma i ustankom naroda Istre izgubile svaku nacionalnu funkciju i postale sredstvo kolaboracionizma s okupatorom. Na taj su način ti srednji slojevi namjeravali očuvati stari društveni i politički fašistički poredak u novonastalim uvjetima. Stajalište tih elemenata sigurno su, donekle, otežavala širenje općeg narodnog pokreta protiv fašističkog režima, hrabrila u toku NOR-a pasivan antifašizam i bespomoćno čekanje. To je činilo srednje slojeve nemoćnima prema okupatoru, i odlučnoj akciji za naprednu demokraciju.

Na osnovi pomenute kvantitativne diobe što je, kako piše u dokumentu, »difficile a farsi in pratica, ma intuibile da chi ha larghe conoscenze in Istria«,[12] proistekla bi težnja koju predlaže autor dokumenta »Histrius«. To što on predlaže, vidi se u poglavlju koje naziva »Il nostro pensiero«.[13] Mišljenje se svodi na velike aspiracije prema kojima bi Istra kao zanimljivo područje Evrope (sada se ne kaže čak ni Italije) trebala imati neki svoj vlastiti kulturni, socijalni i privredni život u sklopu »della futura sistemazione europea, improntata alle larghe concezioni politiche che normalizzeranno la pacifica convivenza tra i popoli«[14] Međutim, istodobno dok se u dokumentu postavljaju takve tvrdnje, nužno se autoru vraćaju najrazličitija sjećanja iz starije i novije prošlosti Istre — među njima i jedan Pavelićev govor — što sve kao »groviglio di aggrovigliate idee! Quale nebulosa da diradare in cerca di luce!«[15] nameće nužnost, kako to stoji u publikaciji, da se i potraži

to svjetlo. U daljem tekstu vidi se da se to »svjetlo« zove »Italija«, koja je nazivana najrazličitijim epitetima velikih ljudi od rimskog doba do talijanskog preporoda, epitetima »civilizacije, kulture i slobode« i tvrdnjom da bez obzira što »le Furie si scatenano, minacciano, travolgono e trasformano; ma l'essenza nostra non muta, non può mutare; è l'essenza che si esprime ogni giorno nella intraducibile parola: 'mamma'.«[16]

Te konstatacije nisu nego odavna poznata legitimacija srednjih slojeva Pule — prihvaćanje suradnje s novim nacifašističkim okupatorom. I sada, kada su se javno deklarirali, trebaju im »gli Slavi«.[17] Kad je riječ o njima, autor se poziva na druge, možda da ne bi sebe kompromitirao, i to na tršćanski list »L'Osservatore« od 9. VIII 1848, prema kojem se istarski Hrvati nalaze u istim uvjetima u kojim i stranci koji su se nastanili u tuđem gradu, te koji su kao takvi »devono senz'altro fraternizzare di lingua con gli indigeni«.[18] S tim u vezi u tekstu se čita kako je italski element u Istri bio dominirajući i rukovodeći rod za dvije tisuće godina neprekidnog progresa do danas.

Prelazi se na poglavlje o psihologiji Istrana do god. 1918. U tom poglavlju spominju se samo Talijani i njihov »čisti i neokaljeni patriotizam«;[19] aneksija Istre Kraljevini Italiji smatrana je znakom zadovoljenja iredentističkih apetita. Spominje se i nesigurnost političkog stanja u Istri poslije prvog svjetskog rata, kad je komunizam privlačio radničke mase, a na vlast došao fašizam, koji su prihvatili iredentisti, uvidjevši u njemu nastavak svojih ideala. Prvi dio dokumenta završava predstavljanjem Istre kao funkcionalnog dodatka Trsta, s tim što sačinjava zajedničko administrativno područje »ribatezzato col vecchio nome di Litorale Adriatico, nel quale si compendino e coordinino i reciproci interessi delle provincie di Trieste, Pola, Fiume, Gorizia ed Udine (Friuli)«.[20]

Sad je sve jasno, ali nedostaje još političko rješenje, koje slijedi.

Valja znati da su poslije kapitulacije Italije, u situaciji nastaloj, okupacijom Istre i ostaloga područja od strane njemačkih trupa, fašističke organizacije i sindikati, te njihove vođe postali sasvim nemoćni pred intenzivnim sudjelovanjem naroda Istre, Hrvata i Talijana, u borbi protiv nacista i fašista, u sklopu NOB-a naroda Jugoslavije.

S tim u vezi, u pomenutom se dokumentu iznosi konstatacija o političkoj aktivnosti nekolicine predstavnika bivše fašističke stranke »Partito Nazionale Fascista«[21] pod nazivom i amblemom Republikanske fašističke stranke »Partito Fascista Repubblicano«[22]; ovi su uvjereni da imaju zadatak da predstavljaju u Istri talijanitet uz podršku te iste stranke u Italiji i njemačkih okupacionih snaga, ali bez uspjeha tog neofašizma, kako je to čak i izričito u dokumentu rečeno.

Tko je, dakle, u takvom političkom stanju u Istri, a naročito u Puli, mogao pomoći Nijemcima u moralnom osvajanju grada, u zamjenjivanju ranije uloge otvorene fašističke stranke uz veću podršku stanovništva? Da vidimo što se, prema dokumentu, mislilo činiti.

Odgovor će se potražiti jedino u korumpiranim predstavnicima tradicionalnih industrijskih i trgovačkih kasta, talijanskih iredentista i onih koji su imali ekonomsku i političku vlast u svojim rukama. Osnov kompromisa nije, čak, bilo ni teško pronaći. Dovoljno je bilo poštivati egoistične materijalne interese industrijalaca i trgovaca i ne dirati dotadašnju supremaciju Talijana nad Hrvatima. Njemački okupator je to mogao jamčiti svojim oružjem i svojim lokalnim utjecajnijim kolaboracionistima koji su bili spremni prihvatiti na toj osnovi, a u ime gauleitera i u službi Hitlera — uz prefekta Talijana i potprefekta Hrvata — rukovodstvo pokrajinske i općinske administracije, političkih, sindikalnih i privrednih organizacija i institucija sa cjelokupnim postojećim aparatom funkcionera i fašističkih žbirova.

Prirodno je da su u odnosu na takve zloglasne izdajice komunisti Istre zauzeli već u početku jasno stajalište. I dok se u toku borbe u partizanskim jedinicama stvaralo nešto što je trebalo svladati prošlost, i dok se razvijao proces jačanja NOP-a uz što aktivnije i oružano sudjelovanje naroda Istre, u talijanskim se nacionalističkim krugovima razvijao suprotan proces, koji ih je odveo u blato najprljavije suradnje s okupatorom i s fašističkim izdajicama. U rujnu 1943. god. u zgradi prefekture u Puli, grupa kolaboracionista zacrtala je političku liniju koja je morala voditi izdaji, a poslije toga razrađen je plan kolaboracionista za političku i vojnu akciju u službi okupatora.

Radilo se o tome da fašizam, kako je nazvan u dokumentu, nije naišao na plodno tlo da bi mogao zauzeti neku političku funkciju i predstavljati vladajuću istarsku misao. Predstavlja »tendenze troppo unilaterali nell'ambito dell'eterogenea composizione etnica istriana perchè possa essere o divenire il centro popolarizzatore di una grande massa, e ciò non tanto per l'enuciazione dei nuovi principi repubblicani, quanto per ilricordo ancor vivo di persone e sistemi; si corre anzi il rischio di veder sortire l'effetto opposto«.[23] Prema tome, nije čudo da se u takvom stanju zaigrala nova igra — u biti ista: pokrenuti osnivanje pokreta zasnovanog »su un concetto nuovo, che vorrei chiamare istrianità, concezione posta al di sopra delle ideologie politiche ed anche di quelle nazionali«.[24] Slične političke koncepcije iznijete su preko reakcije političkih snaga koje nisu htjele aktivnu borbu protiv Nijemaca. Ova koncepcija izmišljena je iz bojazni da Istrani ne izvojuju NOB-om oslobođenje i da Istra sa svojih 300.000 stanovnika ne prijeđe u sastav Jugoslavije.

Slijedi prijedlog karikature, tj. da se osnuje politička organizacija koja bi okupljala sve reakcionarne elemente, a zvala bi se »UNIONE ISTRIANA«[25] i imala pod svojim okriljem vojnu organizaciju »CORPO ARMATO DI VOLONTARI ISTRIANI«,[26] s tim što bi policija ostala kao što jest u punom svome stručnom profesionalnom i dobrovoljnom sastavu. Administraciju i političku upravu grada trebalo je i dalje držati u svojim rukama — prihvaćajući sve ponude glavnih funkcija u službi okupatora. Ovdje valja objasniti da se nije radilo o oružanoj jedinici u sklopu talijanskih republičkih nacionalnih snaga Mussolinijeve Italije,

nego o oružanim snagama u okviru tzv. »Milicije di Difesa territoriale«,[27] odnosno kolaboracionističkih snaga koje su trebale biti sredstvo njemačke adimnistracije na ovom području.

Kolaboracionizam prividno nalazi svoje objašnjenje u prošlosti bivših političkih stranaka, liberalnih, demokršćanskih, republikanskih i socijalističkih elemenata kao njihovih eksponenata koji su se za vrijeme Badoglieva razdoblja i poslije 8. rujna 1943. ponovno vraćali na političku pozornicu, ne mogavši se tako brzo osloboditi uspavanosti nakon dvadeset godina pasivnosti. To se isto može tvrditi i za njihove nasljednike, koji su se našli u stanju dezorijentacije unutar neprijateljskih garnizona. Dokazano je da su omladinci u gradu bili pod stalnim nadzorom kvislinške vlasti i da se na njih vršio pritisak da služe u oružanim jedinicama pod parolom čuvanja svoga zavičaja s njegovim specifičnostima.

Politiku osnivanja lokalnih oružanih jedinica na teritoriju Adriatisches Küstenlanda, njemačka okupacijska vlast je, dakako, podržavala. Omladinci koji bi bili zatečeni kod kuće prilikom regrutacije, završili bi u oružanim jedinicama milicije teritorijalne obrane (ako se radilo o dobrovoljnom pristanku) ili u posebnim oružanim jedinicama tzv. istarskih domobrana (ukoliko se nije radilo o dobrovoljnom pristanku.) Dobrovoljni pristanak bio je osobito važan element propagande reakcionarnih snaga Istre, jer se u tom slučaju imalo razloga predstaviti takvu omladinu u javnosti kao omladinu koja personificira borbu za zaštitu obiteljskih kuća i dobra od partizana koji su bili predstavljani kao buntovnici. Poznata regrutacija omladine u neprijateljske redove u Istri izvršena je u ožujku 1944. za godišta 1923, 1924. i 1925, a krajem srpnja 1944. za sve od 16 do 60 godina starosti, odnosno za godišta od 1914. do 1926. No, radilo se samo o neznatnom broju omladine i starijih jer je afirmacija KPJ, SKOJ-a i NOF-a te ostalih masovnih društveno-političkih organizacija, uz njihovu dosljednost, usmjeravala cjelokupno stanovništvo k oružanom otporu i aktivnom djelovanju protiv lukavosti neprijateljske propagande.

Politika kolaboracionista nije prihvaćena u potpunosti ni od onih »istarskih prijatelja« kojima je dokument bio namijenjen, pa je u toj bojazni dokument i nosio etiketu stroge povjerljivosti. Ona se s jedne strane, zbog postavki u dokumentu, kosila s težnjama onog dijela stanovništva iz pomenute prve kategorije Istrana okorjelih fašista i iredentista, a s druge strane, s onim koji su bili protiv svake akcije. Naime, radilo se o tome da su utjecajniji elementi bili različito ideološki orijentirani i nisu htjeli da narodne mase imaju kakve političke funkcije. Promjene su očekivali samo od razvoja vojnih operacija savezničkih armija. Među ove je spadao dosta velik broj intelektualaca Pule. To je bio razlog za isto tako polemičko ponašanje ovih posljednjih u cjelokupnom svome odnosu prema nastalom političkom stanju na jednoj drugoj osnovi među intelektualcima: najprije riješiti pitanja ideološkog karaktera, sastaviti gotove programe za kasnije, odugovlačiti rješenja vezana za aktivno sudjelovanje u borbi protiv okupatora apstraktnim i

beskrajnim diskusijama, odnosno koristiti se taktikom koja je bila potpuno suprotna nužnosti neposrednoga aktivnog oružanog sudjelovanja najširih narodnih masa u NOR-u, kako je djelovala KPJ sa svojom nepristranosti i bez kompromisa u savezima protiv okupatora i fašizma.

Kolaboracionisti i pobornici pasivnog čekanja u Istri imali su kao glavnu brigu ne Nijemce nego partizane, i to Hrvate, Talijane i Slovence, dakle radnike i seljake. Nastojalo se na bilo koji način zadržati stare granice između Italije i Jugoslavije, što je, kako to proizlazi iz sadržaja, taktike i namjere ovog dokumenta, značilo sporazumjeti se s Nijemcima, podržati njihovo administrativno rješenje za njihovu administrativnu tvorevinu »Jadransko primorje«, ali i uspostaviti i držati vezu s Badoglievom vladom u Južnoj Italiji, na kraju rata vršiti spletke kako bi Pulu okupirale anglo-američke vojne trupe, zadržati i dalje svoje talijanske oružane snage koje bi držale u potčinjenosti pokrajinu, a sve to s namjerom da je ne bi oslobodile jedinice NOVJ.

Kolaboracionistički planovi nisu se u Istri mogli provesti, pa je ranije navedena organizacija »Unione Istriana« sa svojim »Corpo armato di volontari istriani« bila samo izazov i znak nemoći u odlučnosti naroda Istre u nacionalnoj i klasnoj borbi protiv okupatora i fašizma. Zato nje čudo što su sve reakcionarne snage zajedno — prvi put kapitulacijom Italije, drugi put oslobođenjem Istre od strane JA, treći put odlaskom anglo-američke vojne uprave iz Pule sjedinjenjem Istre sa svojom maticom zemljom — doživjele najveće razočaranje i totalan promašaj.

Nikada kao na kraju rata nije bilo tako jasno radničkoj klasi Pule i narodu Istre da su se u Puli sukobile suprotne međunarodne snage. Sve promjene koje su se događale na međunarodnom planu, kroz pune dvije godine, od 1945. do 1947, održavale su se ne samo kao normalna pojava vijesti dnevnih listova nego i kao nastavak teške i opet krvave borbe na obje strane, i to zato što su se suprotne snage opredijelile kao pristalice Jugoslavije ili Italije. To ukazuje na obavezu svestranog sagledavanja značenja i uloge radničke klase Pule i naroda Istre u razvoju diplomatske borbe za određivanje sudbine ovog dijela svijeta ne samo kao lokalnog fenomena na kraju drugog svjetskog rata nego i doprinosa u odnosima među državama.

I na kraju, treba dodati da je u psihičkom pogledu ta »treća sila«, o kojoj je riječ u dokumentu, doživjela takav slom i neuspjeh da nije nimalo čudo što su se pojavile na kraju sve poznate posljedice historijske prirode — demoliranje i prijenos u Italiju industrijskih strojeva iz Pule, devastacija stanova i stambenog fonda, sitne industrije i ostalih materijalnih dobara — prilikom napuštanja Pule i odlaska u Italiju. Isto se tako napominje da politička linija treće sile, posebno u Puli, nije bila nikakva improvizacija, nego je to bila politička linija koju su potvrdili svi naknadni događaji do 15. IX 1947. Ta neprijateljska kolaboracionistička linija ujedno je i još jedan znak teškoća uvjeta u sudjelovanju naroda Istre — Hrvata i Talijana — u narodnooslobodilačkoj borbi naroda Jugoslavije, pa su time i uspjesi naše nacionalne i klasne borbe još veći.

BILJEŠKE

[1] Historijske i polemičke bilješke o istarskoj političkoj situaciji. Pula, studenog 1943. Dokument se nalazi kod Ivana Siljana, Pula, Dinka Vitezića 5.

[2] »... samo nekom istarskom prijatelju i ponekoj ličnosti«, (str. 7 dodatka).

[3] Primjedba pisana rukom u predgovoru.

[4] »... Istranima«.

[5] Hisotrijski pregled; Rezime. II Komentar jednog popisa stanovništva. III Istarska psihologija prije god. 1918. IV Poslije god. 1918. Oslobođenje. O stanovitoj mentalnoj ćudi. V Nacionalizacija — Škole. VI Seoska privreda i porezi. VIII Izgradnja i napredak. VIII Istra-Trst. IX Ljudi. X Perspektiva budućnosti. Trsta ... I Istre. Naše mišljenje.

[6] »... Sadašnje političko stanje u Istri.«

[7] »... Proglas Istranima.«

[8] U predgovoru: »Nedvojbeno je da su u onakvim materijalnim i psihološkim uslovima misao i težnje Istrana usudio bih se reći i Julijaca) bile dezorijentirane i da se nalaze pod raznovrsnim utjecajima iz historijskih, političkih, etnografskih, kulturnih, geografskih, ekonomskih i drugih razloga«.

[9] Okružnica broj 6337 Ministero educazione nazionale, Gabinetto, Posta civile 332-20, studenog 1944. str. 2 i str. 4. Historijski arhiv Pazin, kutija 1, kat. A-1-A 1945.

»... nostalgija velikih izgubljenih ideala, neograničenom željom da se ih ponovno vidi, ponovno oživi, te da se u njima i za njih djeluje« i mogućnost, kao u svim borbama, fatalnog poraza«.

[10] »Misao i akcija« Historijske i polemičke bilješke, n. dj., str. 31.

[11] »partizanskog pokreta«. Isto, dodatak, str. 1.

[12] »teško ostvariti u praksi, ali razumljivo onome koji ima široka znanja o Istri«. Isto, str. 2.

[13] »Naše mišljenje«. Isto, str. 33.

[14] ... u sklopu »budućeg evropskog poretka, zasnovanog na širokim političkim koncepcijama koje će normalizirati zajednički mirni život među narodima«. Isto, str. 33.

[15] ... kao »strašna zbrka pobrkanih pojmova i kao neka svemirska maglica što ju je potrebno prorjediti u potrazi za svjetlom«. Isto, str. 34.

[16] »na razjarenost, prijetnje, poremećaje i preobražaje Furija, njihova se bit ne mijenja; to je bit koja se svakodnevno izražava neprevedivom riječju 'mama'. Isto, str. 34.

[17] »Slaveni«.

[18] »moraju nesumnjivo pobratimiti svoj jezik s jezikom autohtonog naroda«. Isto, str. 6.

[19] »puro e immacolato patriotismo«. Isto, str. 9.

[20] ... »prekršteno u svojem starom nazivu, 'Jadransko primorje' u kojem se sažimaju i usklađuju međusobni interesi pokrajina Trsta, Pule, Rijeke, Gorice i Videma (Furlanija)«. Isto, str. 28.

[21] »Fašistička nacionalna stranka«.

[22] »Fašistička republikanska stranka«.

[23] »težnje previše jednostrane u sklopu istarskog etničkog sastava da bi mogao biti ili postati centar propagator velike mase zbog još uvijek svježih uspomena na osobe i sisteme, tako da, štoviše, prijeti opasnost postizanja suprotnih rezultata«. Isto, dodatak str. 3.

[24] »na jednoj novoj koncepciji, koju bih nazvao 'istrijanitet', kao koncepciji koja je postavljena iznad političkih ideologija, pa i nacionalnih«. Isto, dodatak str. 3.

[25] »Istarska unija«. Isto, dodatak, str. 4.

[26] »Oružani korpus istarskih dobrovoljaca«. Isto, dodatak, str. 4.

[27] »Milicija teritorijalne obrane«.

Riassunto

I COLLABORAZIONISTI IN ISTRIA NEL 1943

L'Autore esamina un documento intitolato »Appunti storici e polemici sulla situazione politica istriana« datato Pola, Novembre 1943, in lingua italiana. Quel documento fu elaborato dai collaborazionisti della provincia, ed era diretto prevalentemente a quelle forze conservatrici, anelanti a preservare i vecchi privilegi, che con la caduta del fascismo avevano perduto qualsiasi funzione nazionale per diventare un'arma del collaborazionismo al servizio dei nuovi occupatori nazisti.

Poichè il Movimento popolare di liberazione dimostrò la propria forza, e il popolo diede ogni appoggio possibile al Partito comunista della Jugoslavia nella lotta per la libertà i collaborazionisti cercarono di trovare nuove vie d'uscita per salvare se stessi ed i propri privilegi, per impedire che l'Istria entrasse a far parte della nuova Jugoslavia evidentemente avviata sulla via del socialismo, fondata sui principi della fratellanza e dell'unità.

Preveo: **Giacomo Scotti,** Rijeka

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

SADRŽAJ

»PAZINSKOG MEMORIJALA«, sv. 8